

Identitet bačkih Hrvata, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa, urednik Robert Skenderović, Hrvatski institut za povijest – Hrvatsko akademsko društvo, Zagreb, Subotica 2010., 364 str.

U sklopu biblioteke “Hrvatska povjesnica – posebna izdanja” Hrvatskoga instituta za povijest nedavno je objavljen Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa “Identitet bačkih Hrvata” održanog u Zagrebu 27. i 28. studenoga 2008. u organizaciji Hrvatskoga instituta za povijest i Hrvatskog akademskog društva iz Subotice. Osim radova koji su izloženi na znanstvenom skupu u Zbornik je uvršten i rad Slavena Bačića o leksikonu podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca, koji je bio predviđen i u programu, ali zbog kratkoće rokova tada nije ostvaren, tako da je u Zborniku ukupno objavljeno 17 znanstvenih radova različitih znanstvenih profila – iz povijesti, sociologije, politologije, etnologije i jezikoslovlja – mlađih ili već afirmiranih autora iz Hrvatske, Mađarske i Srbije. Svi radovi popraćeni su uobičajenom znanstvenom aparaturom (bilješke s izvorima i literaturom, kratki sažeci i sažeci na engleskom jeziku) te su prošli znanstvenu recenziju. Recenzenti su bili dr. sc. Stjepan Damjanović, dr. sc. Mario Jareb i dr. sc. Marino Manin.

Nakon uvodne riječi urednika i organizatora skupa dr. sc. Roberta Skenderovića (str. 7.–8.) Zbornik započinje radom “Običaji kao čuvari nacionalne svijesti” (str. 9.–15.) autora Andrije Kopilovića s Teološko-katehetskog instituta iz Subotice. Nakon kratke definicije običaja kao sastavnice življenja ljudske zajednice i isticanja njihove uloge u definiranju identiteta, autor detaljnije opisuje nekoliko običaja bačkih Hrvata. Riječ je o običajima koji su dijelom vjerski te su vezani uz pojedine blagdane, a dijelom pučki, vezani za život obitelji. Na temelju tih nekoliko primjera Kopilović zasniva svoju tvrdnju da su upravo običaji bili jedna od temeljnih odrednica u očuvanju nacionalne svijesti kroz prošlost.

Potom slijedi rad Andrije Anišića iz Subotice koji pod naslovom “Antunovićeva misao za naše vrijeme” (str. 17.–27.) obrađuje nekoliko segmenata Antunovićeva djelovanja reflektirajući ih na sadašnje vrijeme u kojem sve više dobivaju na aktualnosti. Autor se tako bavio Antunovićevim poimanjem vjere, potom njegovim poimanjem narodnosti, posebice u svjetlu narodnog preporoda odnosno buđenja narodne svijesti Bunjevaca i Šokaca, te naposljetku Antunovićevim raspravama o bunjevačkom govoru i potrebi njegova njegovanja, upozoravajući pritom na teškoću očuvanja ikavice i bunjevačkoga govora danas.

Treći po redu rad je Ladislava Heke iz Instituta za komparativno pravo Pravno-ga fakulteta u Segedinu, pod naslovom “Povijest Hrvata Dalmatina u Segedinu” (str. 29.–36.). Iako obujmom malen, riječ je o vrlo zanimljivom radu koji se bavi slabo obrađenom temom o segedinskim Dalmatinima, pripadnicima etničke zajednice koja je odigrala iznimnu ulogu u životu toga grada. Heka naglašava da su, nažalost, nekadašnji Dalmatini gotovo u potpunosti asimilirani i postali Mađari, a o njihovoj nekadašnjoj ulozi i značenju svjedoče tek povijesni izvori i prezimena njihovih potomaka. Segedin je danas četvrti po veličini grad u Mađarskoj, a u njegovoj su prošlosti mnogi Hrvati, i to posebice tijekom XVIII. stoljeća, imali važnu ulogu. U to su doba Hrvati pod imenom “Dalmatini” bili zastupljeni u gradskoj upravi te su imali školsku nastavu i propovijed na svom “dalmatinskom” jeziku u župnoj crkvi Sv. Demetra.

Potom slijedi rad Bele Tonkovića iz Subotice, pod naslovom „Subotičko pučanstvo u 17. stoljeću“ (str. 37.–78.). Riječ je o vrlo opsežnom radu koji se bavi slabo istraženom povijesti katoličkog pučanstva u Subotici u XVII. stoljeću. Pri istraživanju ove teme velik je problem činjenica da se arhivska građa nalazi u mnogim ustanovama na različitim lokacijama. Tonković napominje da je uzrok tome što su glavni onodobni putovi komunikacije bile rijeke Dunav, Sava, Risa, Drava i Maroš, a Subotica je smješтана usred Bačke, u međurječju Dunava i Tise, tj. po strani od glavnih putova i velikih događaja u XVII. stoljeću. Rad je popratilo nekoliko tabelarnih priloga s popisima krštenih i umrlih u drugoj polovici XVII. i prvoj polovici XVIII. stoljeća. Upravo su ti tabelarni prilozi značajan znanstveni doprinos ovoga rada.

Peti po redu znanstveni je prilog Roberta Skenderovića iz Hrvatskog instituta za povijest, Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, koji u radu pod naslovom “Vjerski sinkretizam i problem shizme u Bačkoj tijekom 17. stoljeća” (str. 79.–94.) analizira dosad zanemarivanu pojavu vjerskog sinkretizma na prostoru Bačke u XVII. stoljeću. Riječ je o pojavi koja je iznimno važna za razumijevanje tadašnjih etno-konfesionalnih odnosa na tom prostoru. Nakon što je analizirao vjerske prilike u Bačkoj tijekom XVII. stoljeća autor je dao prikaz položaja katolika, pravoslavaca i protestanata u Osmanskom Carstvu. Posebno je prikazao različite oblike shizme u širem značenju odstupanja od katoličkog vjerskog učenja, naglasivši pritom da shizmatici nisu isključivo pravoslavci, nego svi oni koji su odstupili od vjerskog učenja Katoličke crkve, što je bilo uzrokovano nedostatkom crkvene hijerarhije i administracije u Bačkoj tijekom XVII. stoljeća.

Potom slijedi rad “Kontroverzjski spisi Stjepana Vilova” (str. 95.–108.), čiji je autor Franjo Emanuel Hoško, profesor na Katoličkom bogoslovnom fakultetu, Teologija u Rijeci. Rad se bavi djelovanjem Stjepana Vilova koji je bio profesor filozofije i teologije u Osijeku i Budimu. Nakon što je opisao Vilovljev životni put i nastavničko djelovanje, autor opisuje njegovo kulturno djelovanje. Velika je pozornost posvećena analizi Vilovljevih kontroverzističkih djela.

U radu “Bački Bunjevci između Beograda i Zagreba” (str. 109.–123.) autor Stevan Mačković iz Istorijskog arhiva u Subotici naglašava da su se bački Bunjevci 1918. godine našli pred cijelim nizom novih izazova i neriješenih političkih pitanja. I nova je vlast iz Beograda kreirala novu hegemoniju te se tako zadanim okvirima kretala i cjelokupna bunjevačka društvena djelatnost. Na političkoj razini bački Hrvati mogli su slijediti kurs režima zasnovan na ideologiji naglašenog nacionalnog jedinstva ili mu se pak suprotstavljati traženjem federalnog uređenja države i isticanjem svoga hrvatstva. U radu je na konkretnim primjerima analizirano bunjevačko opredjeljivanje za jednu ili drugu opciju.

U radu pod naslovom “Stjepan Radić i bački Hrvati” (str. 125.–165.) autor Mario Bara iz Instituta za migracije i narodnosti u Zagrebu na temelju arhivskih izvora, literature i suvremenog tiska analizirao je djelovanje Hrvatske (republikanske) seljačke stranke i Stjepana Radića u Bačkoj. Autor ističe da su bački Hrvati u Radiću i njegovoj stranci tražili nacionalnu i socijalnu zaštitu, što je rezultiralo ulaskom Bunjevačko-šokačke stranke u Hrvatsku seljačku stranku. HSS-ovci su energično istupali protiv asimilacijskih pokušaja režima u nijekanju hrvatstva Bunjevaca i Šokaca.

Potom slijedi rad Ante Sekulića pod naslovom “Bački Hrvati u 20. stoljeću” (str. 167.–214.). Riječ je o kraćoj povijesnoj sintezi političkih i društvenih događaja te socijalnih i demografskih kretanja među bačkim Hrvatima u razdoblju od 1918. do 1945. godine. Shodno tomu rad je podijeljen u nekoliko kronoloških cjelina. Riječ je o iznimno vrijednom znanstvenom doprinosu ne samo zbog sintetičnosti samoga rada, nego sigurno i zbog brojnih analiziranih pisanih povijesnih izvora te mnoštva svjedočanstava sudionika tih događaja.

Autorice Milana Černilić (Filozofski fakultet, Zagreb) i Biserka Jaramazović (Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica) u svome radu “Tradicijska obilježja zaručnog darivanja kao simbol identiteta bunjevačkih Hrvata” (str. 215.–240.) razmatrale su samo specifična tradicijska obilježja prebivališta, osobito zaručnog darivanja od početka XX. stoljeća do danas. Autorice su naglasile da je selektiranje specifičnih elemenata kulturnog naslijeđa izraz pripadnosti hrvatskoj etničkoj grupi Bunjevaca, po čemu se razlikuju od nekih drugih hrvatskih etničkih grupa, te da su po tim specifičnim elementima prepoznatljivi u multikulturnoj sredini u kojoj obitavaju.

Jedanaesti po redu rad je Tihane Rubić pod naslovom “Kulturne politike i etnički identiteti: primjer dvaju kulturno-umjetničkih društava u Somboru” (str. 241.–252.). U radu se razmatra djelovanje dvaju kulturno-umjetničkih društava kao aktera kulturne politike oko bunjevačkog pitanja u Somboru i čitavoj Vojvodini. *Dužionica*, kao javna gradska proslava završetka žetvenih radova u Somboru, u radu je predstavljena kao analitički primjer stvaranja, uporabe i perpetuiranja simboličkih aspekata tradicijske kulture kao označitelja etničke identifikacije, ali i različitosti etničkim atribucijama.

Profesor Marko Samardžija s Filozofskog fakulteta u Zagrebu u radu “Uloga novoštokavske ikavice u oblikovanju i očuvanju nacionalnog identiteta bunjevačkih Hrvata u Bačkoj” (str. 253.–262.) polazi od činjenica da su bunjevački Hrvati u Bačkoj novoštokavski ikavci te nadalje propituje ulogu novoštokavske ikavice kao pisanoga i književnoga jezika u oblikovanju i očuvanju nacionalnog identiteta bunjevačkih Hrvata u Bačkoj. Rad je podijeljen na pet kronoloških cjelina s obzirom na “jezično pitanje”.

Potom slijedi rad Petra Vukovića s Filozofskog fakulteta u Zagrebu pod naslovom “Konstrukcija identiteta u bačkih Bunjevaca” (str. 263.–289.). Autor naglašava da su bački Bunjevci duboko podijeljena zajednica kad je riječ o nacionalnoj i etničkoj identifikaciji te pokušava dati odgovore na ovako dramatično stanje. Stoga ističe neke odlike esencijalističkog pristupa, koji je do sada dominirao u analizi obrađivanog problema, ali pritom upozorava na njegove metodološke slabosti. Potom skicira konstruktivistički model te njegove prednosti dokazuje na primjeru diskurzivnog oblikovanja kolektivnog identiteta u *Bunjevačkim i šokačkim novinama*.

Mijo Karagić u radu “Očuvanje identiteta bačkih Hrvata” (str. 291.–300.) naglašava da se Hrvati, ako na bačkim prostorima namjeravaju opstati i sačuvati svoj nacionalni identitet i u XXI. stoljeću, moraju prije svega prilagoditi posve novim životnim uvjetima i političkim standardima globalne Europe. Današnji osjećaj indiferentnosti prema drevnim bunjevačkim korijenima u Mađarskoj i Srbiji i jačanje asimilacije moći će se prebroditi i članstvom Hrvatske i Srbije u Europskoj Uniji, što će omogućiti ponovno uspostavljanje kompaktnosti bačkih Hrvata s obje strane mađarsko-srpske granice, a takva bi povezanost Hrvata ovog područja pojednostavila mnogobrojne međusobne kontakte.

Potom slijedi rad "Obrazovanje u funkciji očuvanja identiteta bačkih Hrvata" (str. 301.-318.) Josipa Ivanovića sa Sveučilišta u Novom Sadu. Autor nastoji dati okvir za moguće institucionalne odrednice očuvanja identiteta bačkih Hrvata, a u okviru toga posebice osvjetljava ulogu obrazovanja. Nadalje naglašava nužnost razvoja, njegovanja i očuvanja nacionalne svijesti kao podloge identiteta bačkih Hrvata. U okviru obrazovanja Ivanović ističe iznimno važne zadaće poput njegovanja materinskog jezika, nacionalne književnosti, nacionalne povijesti, nacionalne glazbene i likovne kulture te njegovanje nacionalne tradicije bačkih Hrvata.

Tomislav Žigmanović (Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica) u radu "Izgradnja tzv. bunjevačke nacije u Srbiji i vanjska politika Republike Hrvatske" (str. 319.-355.) analizirao je gorući problem formiranja "bunjevačke nacije" u Bačkoj te je pritom dao genezu toga procesa. Autor podsjeća da je potkraj osamdesetih godina XX. stoljeća režim Slobodana Miloševića u Vojvodini poduzeo cijeli niz aktivnosti koje su imale za cilj razbiti ionako slabo razvijene identitetske resurse Hrvata u Vojvodini. Jedna od njih bila je podupiranje procesa stvaranja tzv. bunjevačke nacije. Dio je to šireg koncepta tadašnje srbijanske politike izdvajanja i stvaranja subetničkih identiteta da bi se na taj način lakše ostvarila asimilacija manjinskih zajednica i ograničio utjecaj matičnih država na očuvanje njihova identiteta. Autor podsjeća da su slični procesi zahvatili rumunjsku manjinsku zajednicu u Srbiji (Vlasi – Rumunji), ali i druge zajednice (Šopi – Bugari, Muslimani – Bošnjaci). Žigmanović je analizirao i vanjsku politiku Republike Hrvatske prema bačkim Hrvatima te pritom naglasio da ona nije očitovala dovoljno djelatnog interesa da se takvo djelovanje srbijanskih vlasti spriječi.

Posljednji prilog rad je Slavena Bačića iz Hrvatskog akademskog društva. Bačić u svome radu "Osobit leksikografski projekt: leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca" (str. 357.-364.) predstavlja osmišljavanje i realiziranje leksikografskog projekta o podunavskim Hrvatima koji je nakon dvogodišnjih priprema započeo u ožujku 2004. godine. Autor pritom naglašava da su od svih manjinskih zajednica u Vojvodini jedino Hrvati započeli s takvim projektom u cilju očuvanja nacionalnog identiteta.

Zbornik radova *Identitet bačkih Hrvata* predstavlja do sada najobuhvatniji znanstveni projekt koji nastoji dati odgovor ne samo o povijesnom identitetu bačkih Hrvata, koji su često bili predmet nasilne asimilacije, nego i znanstveno utemeljen odgovor na pitanje kako očuvati identitet i u budućim vremenima danas, nažalost, malobrojne hrvatske nacionalne zajednice u Srbiji. Osim toga, organizacija skupa i objavljivanje Zbornika predstavlja i primjer prekogranične suradnje institucija iz Hrvatske i Srbije koje rade na znanstvenom istraživanju povijesne i kulturne baštine bačkih Hrvata. I u konačnici, potrebno je ponoviti riječi urednika, dr. sc. Roberta Skenderovića, koji u predgovoru kaže da "nema sumnje da opstojnost Hrvata u Bačkoj (i u svim ostalim krajevima Srbije) predstavlja ispit zrelosti demokracije i tolerancije u Republici Srbiji".

HRVOJE KEKEZ